

Brutaalin alasajon jälkeen koulutuksen, tutkimuksen ja sivistyksen uuteen tulemiseen

Markkinasuuntautuminen koulutuspolitiikan valtavirtana

Suomalainen koulutuspolitiikka on rakentunut juuriltaan koulutusmahdollisuuksien tasa-arvon ja maksuttoman julkisen koulutuksen varaan. Opiskelu koulutusjärjestelmän kaikilla asteilla on ollut maksutonta ja julkinen valta on omistanut ja hallinnut koulutuspalvelujen tuottajia. Oppilaan sukupuolen, etnisen tai alueellisen alkuperän tai sosiaalisen taustan vaikutukset koulutiellä etenemiseen on pyritty minimoimaan.

Viime vuosikymmeninä ylikansallisen koulutuspolitiikan valtavirta on kuitenkin rantautunut Suomeen. Sen mukaan pitää yhä vahvemmin ”vapauttaa” koulutus julkisesta kontrollista ja omistuksesta, vähentää koulutuksen kaikkinaista julkista säätelyä ja luopua tasa-arvon illuusiosta. On luotava koulutusmarkkinat, joilla vapaat yksilöt tai heidän perheensä voivat itse päättää, mihin koulutukseen etsiytyvät ja mitä koulutuksestaan maksavat. Koulutus toimii parhaiten vapailla markkinoilla kouluinstituutioiden kilpaillessa keskenään. Julkisella vallalla ei ole enää varaa pitää yllä koulutushyvää ja investoida koulutukseen.

Suomen koulutuksen markkinasuuntautuneisuus on vielä varsin maltillista. Suomessa on mm. opiskelijoita ja koululaisia koskevat lukukausimaksuehdotukset kerta toisensa jälkeen haudattu. Koulutusta ei ole laajasti yksityistetty eikä koululaisista vielä tehty asiakkaita, vaikka merkkejä konsumerismista on. Etenkin huippujen politiikka ja raaka kilpailu valtaavat alaa EU:n koulutusagendalla. Suomessa on silti pyritty arvostamaan laajaa ja alueellisesti kattavaa koulutusta, tasavertaista sisäänpääsyä ja korkeakoulujenkin muodollista yhdenvertaisuutta. Yliopistolaitoksemme viimeaikaiset historian kenties radikaaleimmat reformit kertovat rajusta arvostusten muuttumisesta.

Korkeakoulutus markkinoistumisen kärjessä

Suomessa ei juurikaan toimi yksityisiä yliopistoja. Kaikki Suomen yliopistot saavat ensisijaisen rahoituksensa valtion budjetista. Yliopistojen rahoitusjärjestelmät poikkeavat oleellisesti useimpien maiden järjestelmistä. Tulosindikaattorien asema on Suomessa harvinaisen vahva.

Valtion perusrahoitusta vähennettiin laman aikana 1990-luvun alussa voimakkaasti, eikä sitä ole sen jälkeen nostettu vastaavasti. Tämä osui ajallisesti yhteen opiskelijamäärien massiivisen kasvun kanssa, jolloin opiskelijakohtainen yliopistorahoitus on romahtanut. Ratkaisuna budjettivajeeseen on yliopistoja kannustettu kasvattamaan ulkoisen rahoituksen osuutta. Ulkopuolisen rahoituksen osuuden kasvu 1980-luvun puolivälistä lähtien onkin ollut nopeaa. 2000-luvun ensi vuosikymmenellä se oli jo runsas kolmannes.

Vuonna 2012 kolmannen asteen opiskelijakohtaisten investointien kasvuvauhti kääntyi Suomessa suorastaan laskuun. Opetus- ja kulttuuriministeriön budjettirahoitus ei ole kasvanut, vaan pudonnut vuonna 2017 jo alle vuoden 2011 tason. Samaan aikaan Suomi oli jo jäänyt jälkeen OECD:n ja EUn keskipitkävauhdista. (Education at a Glance 2015, 223, 250)

Yliopistoresurssien supistaminen on kansainvälisesti harvinainen ilmiö. Suomi on ainoa maa Euroopassa, jossa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus populaatiosta ei ole kasvanut vuosina 2008 - 2016. Suomi on menettänyt asemansa korkeimmin koulutettuna maana Euroopassa ja OECD:ssä.

Myös Suomen tutkimusinvestoinnit tai oikeammin tutkimukseen ja kehittämiseen käytetyn rahoituksen osuus bruttokansantuotteesta on vuosien 2009 ja 2017 välillä pudonnut rajusti, lähes neljästä prosentista 2,7 prosenttiin. Suomen ohi ovat kiilanneet Korea, Ruotsi, Japani, Saksa ja Tanska. Suomen oli luovutettava 15 vuoden kasvu-uran jälkeen vuonna 2010 kärkipaikkansa toisaalle. Tutkimusrahoituksesta jo kaksi kolmasosa on yksityistä ja vain yksi kolmasosa julkista rahoitusta. (esim. HS 1.10.2018.)

Kylmä kyytiä koulutukselle, tutkimukselle ja sivistykselle koko Sipilän hallituskauden

Suomen Kuvalehden (17/2018) selvityksen mukaan kaksi Rinteen hallitusta edeltävää hallitusta ovat leikanneet koulutuksesta liki 1,5 miljardia euroa. Varhaiskasvatuksesta on viety 30 miljoonaa, peruskoulusta 110 miljoonaa, lukiosta 60 miljoonaa, ammattikouluista 300 miljoonaa, ammattikorkeakouluilta 250 miljoonaa, yliopistoilta 300 miljoonaa ja opintotuesta 150 miljoonaa euroa. Ammattikorkeakouluista on irtisanottu yli 2000 ja yliopistoista yli 3500 työntekijää. Tämä ei voi olla vaikuttamatta tasa-arvoon ja koulutuksen laatuun kaikilla koulutustasoilla.

Pääministeri Juha Sipilän vuonna 2015 muodostettu hallitus on suorittanut vastakkaisista lupauksistaan huolimatta erityisen rajuja leikkaustoimia julkisista palveluista ja kohdentanut

miljoonasäästöt myös koulutukseen, sivistykseen, yliopistoihin, tieteeseen ja tutkimukseen. Sipilän hallitus on leikannut maamme koulutusmenoja kokonaisuudessaan noin miljardilla eurolla koulutuksen kaikilta tasoilta.

Suomalainen yliopistolaitos on jälleen kerran ollut yhden elinkaarensa suurimman murroksen edessä. Kansainvälinen finanssikriisi sysäsi Suomen hallituksensa veturoimana korkeakoulutuksen, tieteen ja tutkimuksen syvään taloudelliseen ahdinkoon, laajoihin irtisanomisiin ja kohden syviä rakenteellisia muutoksia. Korkeakoulutuksesta se leikkasi yli sata miljoonaa euroa. Samalla korkeakoulurahoituksen ideksisidonnaisuus jäädytettiin. Turun yliopiston työelämäprofessorin Olli Kankaan (TS 29.8.2019) mukaan indeksijäädytyksen vaikutus johti yli kahden sadan miljoonan euron lisävajeeseen. Näyttää siltä, että etenkin ihmistieteiden asema yliopistolaitoksessa on natissut eivätkä pienimmät yliopistot ja tieteenalat ole turvassa. Oikeushistorian professori Jukka Kekkonen (HS 14.1.2016) meni jopa niin pitkälle, että väittää Sipilän hallituksen viljelleen ”voimakkainta tieteen, tutkimuksen ja tieteellisen sivistyksen vastaista kampanjaa sitten maailmansotien välisen ajan”.

Nykyinen yliopistojen köyhtyminen ja työilmapiirin kiristyminen ja se, että henkilökunnan voimat eivät aina tunnu riittävän kaikkiin vaadittaviin suoritteisiin, ei ole yliopistolaisten oma vika. Voidaan mennä Kekosta pidemmälle ja väittää, että yritysjohtaja Juha Sipilän porvarihallitus on hulppeista lupauksistaan huolimatta ollut koulutus- ja tutkimusvastaisin hallitus koko itsenäisyytemme aikana. Piina ei ole ollut ainoastaan taloudellista, vaan myös moraalista ylenkatsetta ja halveksuntaa. Milloin tuon hallituksen hengessä on pilkattu dosentteja tarpeettomiksi, milloin syytetty professoreita laiskuudesta ja siitä, että he haluaisivat mieluummin onkia kuukausitolkulla kuin tehdä työtä.

Me kärsimme Sipilän hallituksen tuottamasta niukkuudesta, kurjuudesta ja näköalattomuudesta. Yliopistoissa on alettu elää aikakautta, jossa vallitsee kaikkien sota kaikkia vastaan. Suomen yliopistot on jätetty elämään tappavan kovan kilpailun, valtavien leikkausten ja erilaisten alituisen toistuvien mittaamisten, arviointien ja rankkaamisten aikaa. Samalla kaikilta vaaditaan yhä suurempia tuloksia.

Mittaaminen perustuu alastomimmillaan vain tulos- ja tuotantolukuihin ottamatta huomioon resursseja ja suhteuttamatta tuotoksia panoksiin. Yhtälö on kestämaton. Tieteenaloja vertaillaan yhä sumeilemattomammin tieteenalojen välillä, vaikka kaikki myöntävät ja ymmärtävät, ettei näin voida tehdä. Ihmistieteiden tiedekulttuuri ja synnyttämät tuotokset ovat aivan erilaisia kuin lääke- ja luonnon- ja teknisten tieteiden tuottamat tulokset.

Valoa tunnelin päässä ?

Rinteen hallitus teki uroteon ja käänsi edellisen hallituksen leikkauslinjan koulutusinvestointien kasvattamisen linjaksi. Se varasi hallitusohjelmassaan 60 miljoonaa lisää yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rahoitukseen. Tämä ei tietystikään kykene kokonaan korjaamaan sitä vahingollista rämettämistä, mitä aiemmin istuneet hallitukset ovat harjoittaneet, mutta tärkeintä on, että se kääntää suomalaisen koulutuspolitiikan suuntaa ja herättää uudelleen luottamusta ja uskoa koulutuksen, tutkimuksen ja sivistyksen voimaan kansalaisten hyvinvoinnin keskeisenä elementtinä ja suomalaisen kansallisvaltion menestystekijänä. Meillä alkaa jälleen olla näköaloja tulevaan.